

De Rijksbergplaatsen in Nederland in de Tweede Wereldoorlog

Achtergrond

- ▶ De geschiedenis van de kluis in het Noordelijk gangenstelsel van de Sint Pietersberg begint in feite op 24 augustus 1939. Op deze dag werd in Nederland de voormobilisatie afgekondigd. De dag erna, 25 augustus, werd uit voorzorg het Rijksmuseum in Amsterdam gesloten. Er werden maatregelen getroffen ter beveiliging van het Nationaal kunstbezit.
- ▶ De schilderijen zouden in nog te bouwen rijksschuilkelders ondergebracht worden. In eerste instantie werden er drie schuilkelders gebouwd in de duinen van Noord-Holland bij Castricum, Heemskerk en Zandvoort; deze waren echter in augustus 1939 nog niet gereed.
- ▶ Om de kunstschaten toch een veiliger onderkomen te verschaffen werden deze voorlopig getransporteerd naar kerken, scholen, kastelen en gemeentehuizen in een groot aantal Noord-Hollandse dorpen.
- ▶ Snel daarna (nog in het najaar van 1940) waren de drie echte schuilkelders klaar en konden de kunstschaten daarnaar toe verhuizen.
- ▶ In de tweede helft van 1941 begonnen de Duitsers te vrezen voor aanvallen vanuit Engeland. Uit voorzorg trof men maatregelen om de Noord-Hollandse kuststreek te evacueren. Ook de schuilkelders zouden leeggehaald moeten worden. Er werd door de Duitse bezetter besloten om twee nieuwe grote schuilkelders te bouwen: één in Paaslo in Overijssel en één in de Sint Pietersberg bij Maastricht. Op 15 december 1941 begon men aan de bouw en op 1 maart 1942 was de kluis van de Sint Pietersberg klaar.

De Rijksbergplaatsen in Nederland

► CASTRICUM

Gebouwd in de periode nov 1939 - april 1940;
Constructie: beton, wanden en dak 1,5 m dik;
Afgedekt met 4 m zandlaag (later 10 m);
Inhoud : 212 m³.

► HEEMSKERK

Gebouwd in de periode 1 april 1940 -
11 nov 1940; Constructie: beton,
wanden 0,8 m dik; dak 1,25 m dik;
Inhoud : 2 kluizen van 400 m³ elk.

► ZANDVOORT

Gebouwd in de periode 15 juli 1940 -
1 mei 1941; Constructie: beton,
wanden 0,8 m dik; dak 1,25 m dik;
Inhoud: 2 kluizen van 400 m³ en 680 m³

► SINT PIETERSBERG

Gebouwd in de periode 15 dec 1941 -
1 maart 1942; Constructie: beton,
wanden 0,5 m dik; dak 1 m dik;
alles onder mergellaag van 30 m en
een deklaag van nog eens 2 m;
Inhoud: 360 m³

► PAASLO

Gebouwd in de periode 26 mei 1942 -
15 sept 1942; Constructie: ronde, volledig
bovengrondse kluis; beton met bakstenen;
wanden tot 4,5 m dik; dak tot 9 m dik;
Inhoud : > 1000 m³

▲ De Nachtwacht verlaat de rijksbergplaats te Heemskerk voor transport naar de Sint Pietersberg (24 maart 1942)

De reisavonturen van de Nachtwacht in de Tweede Wereldoorlog

► **Oktober 1939**

Het Rijksmuseum is gesloten; De Nachtwacht wordt voorlopig ondergebracht in de ridderzaal van het kasteel van Radboud in Medemblik;

► **12 mei 1940**

Na het uitbreken van de oorlog heeft men zeer snel besloten de Nachtwacht over te brengen naar de kleine kluis in Castricum;

► **11 november 1940**

De grotere kluis in Heemskerk is gereed en de Nachtwacht gaat weer op transport: van Castricum naar Heemskerk;

► **24 maart 1942**

De Nachtwacht op weg naar de Sint Pietersberg.

◀ De Nachtwacht opgerold over een ander schilderij zoals die circa drie jaar in de Sint Pietersberg opgeslagen is geweest.

▶ De Nachtwacht op weg naar Amsterdam

De reisavonturen van de Nachtwacht

▶ 25 juni 1945 : De oorlog is ten einde en de Nachtwacht gaat weer terug naar Amsterdam, opgebaard in het ruim van het schip "Van God gegeven".

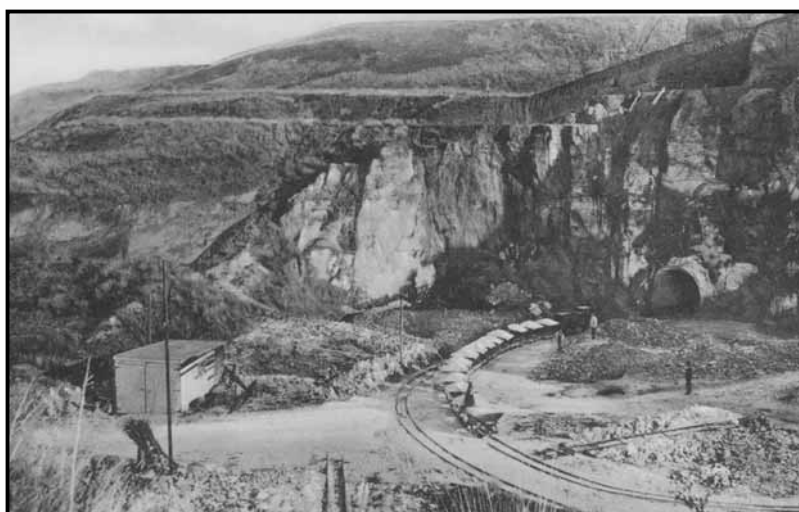
◀ ▼ De Nachtwacht terug in Amsterdam

◀ De Nachtwacht wordt uitgerold op de binnenplaats van het Rijksmuseum

De tunnel als basis voor de kluis

► De tunnel van Van Schaik (1928) vormt een markant onderdeel van het Noordelijk Gangenstelsel in de Sint Pietersberg. Deze tunnel is aangelegd in 1928 ten behoeve van transport van mergel uit een open groeve aan de Mergelweg aan de Westzijde naar het Kanaal Luik - Maastricht aan de Oostzijde. Voor een groot deel bestaat deze tunnel uit betonnen segmenten, waardoor deze uitermate geschikt was als atoomschuilkelder tijdens de "koude oorlog" (1985 – 1992). Eind 1942 vormde de tunnel van Van Schaik de ingang voor de schuilkelder voor de Nederlandse kunstschaten.

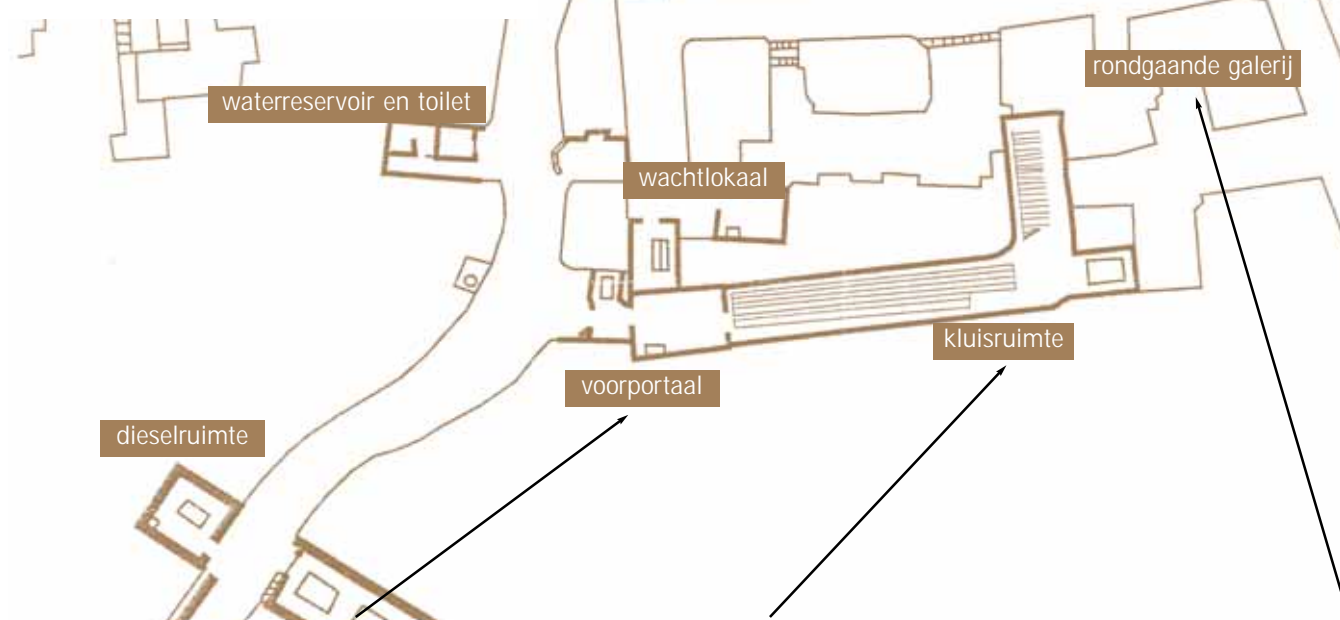

▲ De ingang van de tunnel aan de Oostzijde van de Sint Pietersberg. Van hieruit werd de mergel verder getransporteerd naar het Kanaal van Maastricht naar Luik

◄ De ingang van de tunnel aan de Westzijde van de Sint Pietersberg. Aan de Mergelweg lag de groeve van de NV Kalkmergel Maatschappij St. Pietersberg

De Kluis

► De kluis is gebouwd in de periode van 15 december 1941 tot 1 maart 1942. Het is een geheel betonnen constructie waarbij de eigenlijke kluisruimte een inhoud heeft van 360 m³. De wanden zijn 0,5 m dik; het plafond 1 m. Dit alles onder een mergellaag van ca 30 m. Dikte van de kluisdeur: 20 cm.

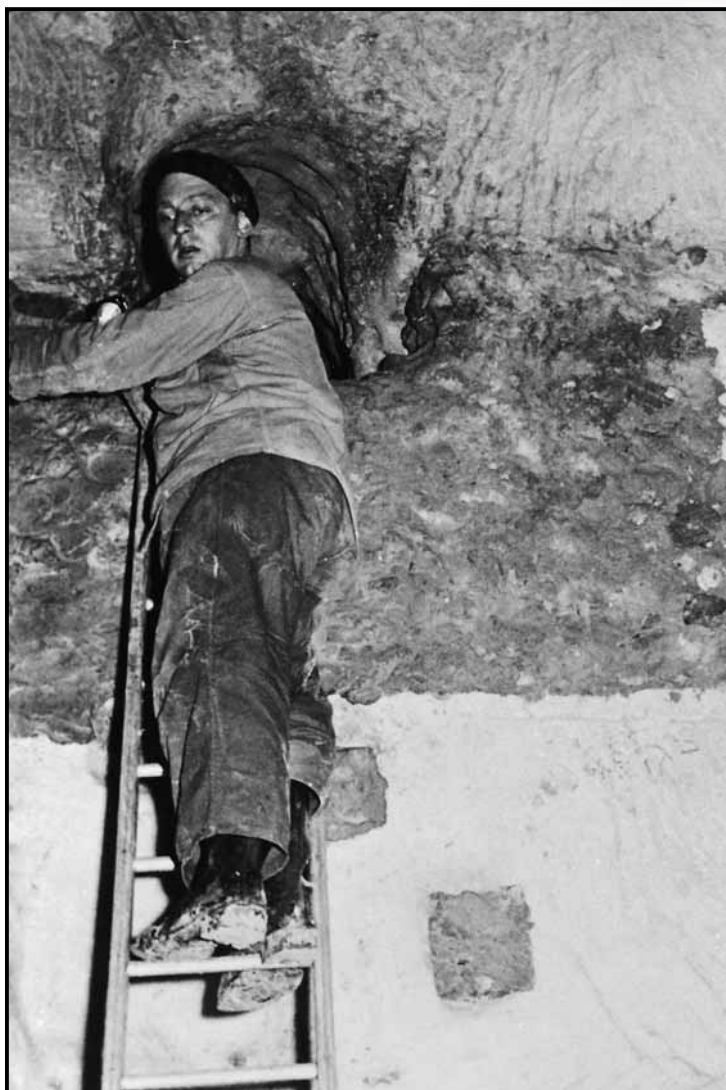
De bewaking van de kluis

▲
Tijdens de oorlog werd de kluis 24 uur per dag bewaakt door politiepersoneel, geassisteerd door suppoosten van het Rijksmuseum.

▲
Een aantal van deze "wachtmeesters" heeft zijn naam gekerfd in de muren van de rondgaande galerij.

Het verzet in de oorlog

► Tijdens de 2de Wereldoorlog werden de gangen van de Sint Pietersberg gebruikt als smokkelroute voor met name Engelse en Amerikaanse piloten. Dit was mogelijk omdat destijds deze gangen ondergronds tot in België doorliepen.

Het zgn. smokkelgat (inmiddels verdwenen door afgravingen) was destijds voor ingewijden een zeer markante plek in de onderaardse smokkelroute.

De Noordzijde van het Smokkelgat

Aangezien de kust niet elke dag veilig was kwam het vaker voor dat de piloten zich een tijdje schuil moesten houden alvorens de ondergrondse tocht naar België te aanvaarden.

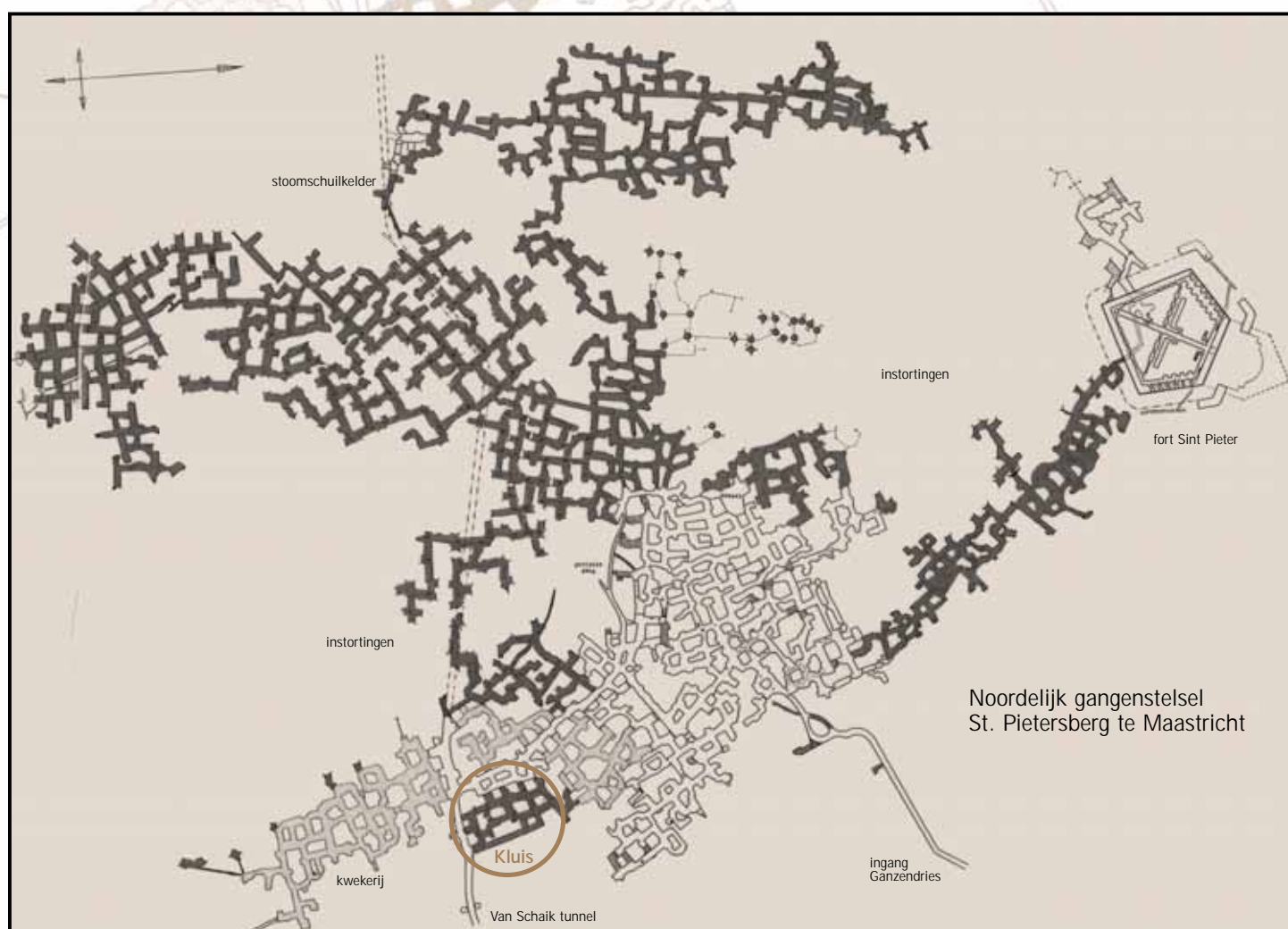
De ruimte boven het wachtlokaal werd daartoe meerdere malen gebruikt.

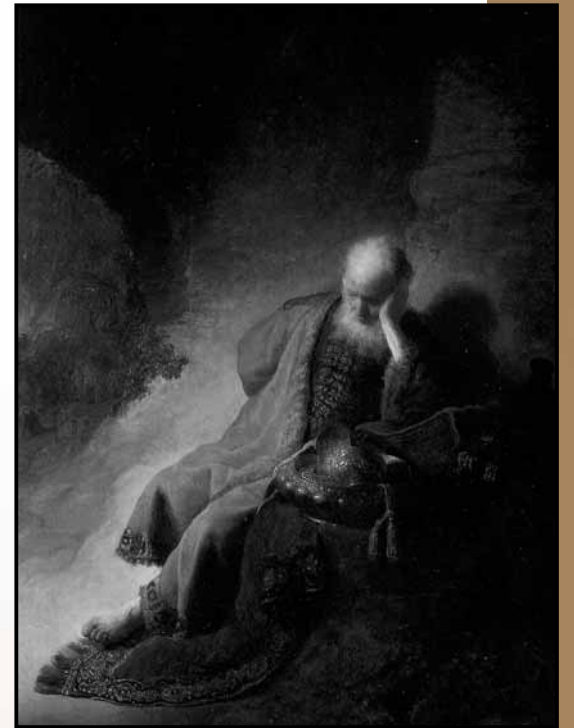

Het Noordelijk Gangenstelsel

Het Noordelijk Gangenstelsel is gelegen op de noordpunt van de Sint Pietersberg. Dit stelsel is o.a. vanwege de nabije ligging van de stad Maastricht geruime tijd strategisch van groot belang geweest.

Het stelsel stond in verbinding met Fort Sint Pieter. Door roofbouw en explosies tijdens de Franse bezetting is circa tweederde deel van het stelsel ingestort.

De kunstschaten van de kluis

► De verzekerde waarde van de kunstschaten opgeslagen in de kluis was enorm; alleen al de Nachtwacht was voor 1 miljard gulden verzekerd!!

Er hebben meer dan 750 schilderijen gebivakkeerd, waaronder:

43 werken van **Rembrandt** - 24 werken van **Jan Steen**

16 werken van **Rubens** - 14 werken van **Frans Hals**

10 werken van **Jacob van Ruysdael** - 5 werken van **Paulus Potter**.

Maar ook werken van Avercamp, Backhuysen, Bosch, Brueghel, Cézanne, Cuyp, de Hoogh, de Witte, Dou, Fabritius, Hobbema, Jordaens, Ketel, Moreelse, Post, Rousseau, Terborch, Troost, Vermeer en vele andere oude veelal Nederlandse meesters.

Een volgepakte kunstgalerie

De werkgroep KLUIS

- ▶ Tot en met 1995 was de kluis onder beheer van het ministerie VROM en werd de ruimte af en toe nog eens gebruikt voor opslag.
- ▶ Aangezien de musea hun eigen opslagkluizen kregen, was deze onderaardse bergplaats overbodig geworden en is het eigendom overgedragen aan Vereniging Natuurmonumenten in september 1997.
- ▶ Medio 1998 is de werkgroep begonnen met de restauratie, het veilig openstellen en historisch onderzoek. Daarnaast is de werkgroep belast met beheer en onderhoud.

- ◀ Grote projecten zijn o.a. geweest het verwijderen van een asbest houdende vloer; het aanleggen van een 42 volt installatie, groot mechanisch onderhoud, verfwerk, etc.

Donaties zijn altijd welkom :
SNS bank rek.nr. 0820780685;
tnv Stichting RRB te Maastricht

De klimaatbeheersing in de kluis

In de onderaardse mergelgangen heerst een kil en vochtig klimaat. Bij een temperatuur van ongeveer 11 graden Celsius en een vochtigheid van circa 95% zouden de kostbare schilderijen niet lang in goede materiële staat zijn gebleven. Een klimaatinstallatie zorgde ervoor dat de atmosfeer in de kluis geschikt was voor langdurige opslag van de gevoelige doeken.

In de technische ruimte bevindt zich het verwarmings- en droogapparaat dat door de werkgroep Kluis weer gebruiksklaar is gemaakt.

De Nachtwacht

Het korporaalschap van kapitein Frans Banning Cocq en luitenant Willem van Ruytenburch, bekend als de 'Nachtwacht'

De schutters zijn gewapend met lansen, musketten en hellebaarden. Rechts de tamboer met een grote trommel. Tussen de soldaten links staat een meisje met een dode kip om de middel, rechts een blaffende hond. Linksboven de vaandrig met de uitgestoken vaandel.

